

G‘AZNAVIYLAR SULOLASI

Sobirjanov Sardorbek Shuhratjon o‘g‘li

Toshkent Xalqaro Universitetining

Namangan filiali “Tarix” fakulteti birinchi kurs talabasi

sardorsobirjanov878@gmail.com

+998 94 279 05 01

Annotatsiya: Maqolada G‘aznaviylar sulolasining shakllanishi, siyosiy rivojlanishi va mintaqa tarixidagi o‘rni yoritiladi. Tadqiqotda Sabuktegin va Sulton Mahmud G‘aznaviy hukmronligi davrida davlatning harbiy qudrati, iqtisodiy hayoti hamda madaniy an‘analari tahlil qilingan. Shuningdek, G‘aznaviylarning Hindistonga qilgan yurishlari va bu yurishlarning siyosiy oqibatlarini haqida ma‘lumot beriladi. Maqola G‘aznaviylar davlatining pasayishiga olib kelgan omillar va sulolaning G‘uriylar tomonidan tugatilishi bilan bog‘liq jarayonlarni ham o‘z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari G‘aznaviylar davlati o‘rta asr sharq tarixida muhim o‘rin tutganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: G‘aznaviylar sulolasi Sulton, Mahmud G‘aznaviy, Sabuktigin, Alp Tegin, G‘azna davlati, G‘uriylar, G‘azna shahri, Fors madaniyati, Islom sivilizatsiyasi, Siyosiy barqarorlik.

Аннотация: В статье рассматриваются формирование династии Газневидов, её политическое развитие и место в истории региона. В исследовании анализируются военная мощь, экономическая жизнь и культурные традиции государства в период правления Сабуктагина и султана Махмуда Газневи. Кроме того, приводятся сведения о походах Газневидов в Индию и их политических последствиях. Статья также охватывает факторы, приведшие к упадку государства Газневидов, и процессы, связанные с его ликвидацией Гуридами. Результаты исследования показывают, что государство Газневидов занимало важное место в истории средневекового Востока.

Ключевые слова: Династия Газневидов, султан, Махмуд Газневи, Сабуктагин, Алп Тегин, государство Газна, Гуриды, город Газна, персидская культура, исламская цивилизация, политическая стабильность.

Annotation: The article examines the formation of the Ghaznavid dynasty, its political development, and its role in the history of the region. The study analyzes the military power, economic life, and cultural traditions of the state during the reigns of Sabuktegin and Sultan Mahmud of Ghazni. The article also provides information about the Ghaznavids' campaigns in India and the political consequences of these expeditions. Furthermore, it covers the factors that led to the decline of the Ghaznavid state and the processes associated with its dissolution by the Ghurids. The findings demonstrate that the Ghaznavid state held an important place in the history of the medieval Islamic East.

Keywords: Ghaznavid dynasty, Sultan, Mahmud of Ghazni, Sabuktegin, Alp Tegin, Ghazna state, Ghurids, city of Ghazna, Persian culture, Islamic civilization, political stability.

X asr oxiri — 11-asr boshlarida Markaziy Osiyo va Eron hududlarida siyosiy vaziyat murakkablashib, eski davlatchilik tizimlari asta-sekin zaiflashib borayotgan edi. Shu paytda Somoniylar davlati o'zining qudratini yo'qotib, uning yerlarida turli qudratli amirliklar, hukmdorlar paydo bo'la boshladi. Shunday hududlardan biri — G'azna (hozirgi Afg'oniston hududi) edi. Bu yerda dastlab Somoniylar tomonidan tayinlangan Alp Tegin ismli harbiy boshliq faoliyat yuritdi. Alp Tegin o'zining harbiy qobiliyatlari bilan ajralib turar, Somoniylarning suyanchiq qo'shinlaridan biri edi. Alp Tegin 962-yilda G'aznaning de-fakto hokimi bo'lib, bu hududni boshqarishni o'z zimmasiga oldi. U bu yerda o'z mustaqil hokimiyatini tashkil etishga intildi. Alp Teginning o'limidan so'ng uning o'rnini egallagan Sebuktegin (Sabuktegin) 977-yilda G'azna amiri (hokimi) etib tayinlandi. Sebuktegin dastlab Somoniylarga to'liq bo'ysungan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u de-fakto mustaqil davlat boshqaruvchisi darajasiga ko'tarildi. Sebuktegin aslida turk kelib chiqishli bo'lib, ilgari gulom (qul) sifatida xizmat qilgan. Biroq u o'zining harbiy va ma'muriy salohiyatini namoyon qilib, yuqori lavozimlarga erishdi va oxir-oqibat G'azna hududida

o‘z mustaqil sulolasini yaratdi. Sebuktegin o‘z hukmronligi davrida G‘aznaviy davlatining poydevorini mustahkamladi, hududiy kengayishlar uchun harbiy yurishlarni boshladi. Uning o‘g‘li Mahmud G‘aznaviy taxtga o‘tirgach, sulola o‘zining eng yuqori cho‘qqisiga chiqdi. Sebuktegin boshchiligida G‘aznaviy davlatining shakllanishi Somoniylar imperiyasining siyosiy zaiflashuvi va turk harbiy rahbarlarning ko‘tarilishi bilan bog‘liq bo‘ldi. Bu jarayonlar O‘rta Osiyoda siyosiy xaritaning tubdan o‘zgartirdi. Sebukteginning hokimiyatga kelishi va 977-yilda G‘aznaviy sulolasining boshlanishi mintaqada yangi davrni boshlab berdi. Ushbu sulola keyinchalik markaziy hukumatga ega mustahkam davlat tizimini yaratdi, sharqiy Islom dunyosida o‘zining siyosiy va madaniy ta‘sirini kuchaytirdi. Sulola asoschisi Sebukteginning siyosiy mahorati va harbiy kuchi natijasida G‘azna viloyati mustaqillikni qo‘lga kiritdi, keyinchalik esa G‘aznaviy mamlakati hududi kengayib, O‘rta Osiyo va Shimoliy Hindistonga qadar yetdi. 977-yil tarixda G‘aznaviy sulolasining tug‘ilishi, ya‘ni mustaqil davlat sifatida tashkil topishi sifatida e‘tirof etiladi. Sebukteginning hokimiyatga kelishidan so‘ng G‘aznaviy davlatining poydevori mustahkamlandi. U o‘zining harbiy salohiyati va ma‘muriy islohotlari orqali kichik viloyatlarni birlashtirib, mustahkam markazlashtirilgan davlat barpo qildi. Sebuktegin o‘z vaqtida Somoniylar davlatidan mustaqillikni de-fakto qo‘lga kiritib, G‘azna va atrofidagi hududlarda hukmronlikni o‘rnatdi. Sebuktegin davrida G‘aznaviy boshqaruvida Afg‘onistonning katta qismi, xususan G‘azna, Kandahor va Balx mintaqalari, shuningdek Eronning shimoliy-sharqiy hududlari nazoratga olindi. Uning harbiy yurishlari orqali hududiy kengayishlar amalga oshdi. Shuningdek, u o‘zining harbiy kuchi va siyosiy mavqeyini kuchaytirib, boshqa turk va fors qabilalari orasida ham ¹nufuzga ega bo‘ldi. Sebuktegin o‘g‘li Mahmud G‘aznaviy (998–1030) taxtga o‘tirgach, davlatning kuchi keskin oshdi va hududiy kengayish yanada tezlashdi. Mahmud boshqaruvida G‘aznaviy davlatining chegaralari shimolda Fors hududlari, janubda Hindiston shimoli va Panjobgacha kengaydi. Mahmud 17 marotaba Hindistonga yurishlar uyushtirib, o‘z davlatining boyligini oshirdi va siyosiy mavqeyini mustahkamladi. Mahmud G‘aznaviy

---

¹ [Britannica — Mahmud G‘aznaviy haqida](#)

shuningdek, Gʻazna shahrini madaniy va ilmiy markazga aylantirdi. U davrda mashhur olimlar va adiblar, xususan Al-Beruniy, Firdavsiy va boshqalar uning saroyida faoliyat yuritgan. Bu esa Gʻaznaviylar sulolasining siyosiy qudrati bilan birga madaniy salohiyatining ham oshganidan dalolat beradi. Sebuketgin va uning vorislari davrida Gʻaznaviylar davlatining hududi Markaziy Osiyoning janubiy qismi, Eronning sharqiy hududlari, Afgʻonistonning katta qismini, shuningdek Shimoliy Hindistonning ayrim qismlarini oʻz ichiga oldi. Bu davrda sulola oʻrta asr Sharqidagi eng qudratli davlatlardan biriga aylandi. Sulton Mahmud Gʻaznaviy 998-yilda taxtga oʻtirgach, Gʻaznaviylar sulolasining eng yorqin davrini boshqardi. U oʻzining harbiy mahorati, siyosiy qobiliyati va maʼmuriy faoliyati bilan davlatni kuchaytirdi hamda hududlarini kengaytirdi. Mahmudning hukmronligi davrida Gʻaznaviylar imperiyasi shimolda Eronning sharqiy qismi, janubda Afgʻoniston, sharqda esa Hindistonning shimoli va Panjob hududlarini oʻz ichiga olgan katta hududga ega boʻldi. U Hindistonga qilgan yurishlari bilan mashhur boʻlib, taxminan 17 marotaba bu hududga harbiy ekspeditsiyalar uyushtirdi. Bu yurishlar natijasida katta boyliklar va xazinolar qoʻlga kiritildi, shuningdek, mahalliy hind davlatlari ustidan siyosiy taʼsir oʻrnatildi. Mahmud Gʻaznaviy nafaqat kuchli harbiy rahbar, balki madaniyat va ilm-fan homiysi sifatida ham tanilgan. Uning saroyida mashhur olimlar va shoirlar, jumladan, Al-Beruniy va Firdavsiy faoliyat olib bordi. Bu davrda Gʻazna nafaqat siyosiy markaz, balki ilmiy va madaniy poytaxtga aylandi. Mahmudning homiyligi bilan Islom madaniyati va ilmiy merosi rivojlandi, bu esa uning imperiyasining gullab-yashnashiga katta hissa qoʻshdi. Sulton Mahmud oʻzining kuchli boshqaruvi bilan Gʻaznaviylar sulolasini Oʻrta asr Sharqining eng kuchli davlatlaridan biriga ²aylantirdi. Uning yurishlari va siyosati keyinchalik Hindistonda Islom hukmronligining mustahkamlanishiga turtki boʻldi. Sulton Mahmud Gʻaznaviy davrida Gʻaznaviylar sulolasi nafaqat harbiy va siyosiy jihatdan, balki iqtisodiy tomondan ham katta rivojlanishga erishdi. Eng muhim sabablaridan biri — Hindistonga qilgan koʻplab harbiy yurishlari boʻldi. Bu yurishlar 1000-yillarning boshidan boshlab 1025-yilgacha

---

² [Encyclopaedia Iranica — Ghaznavids](#)

davom etdi va jami taxminan 17 marotaba amalga oshirildi. Mahmudning Hindistonga qilgan yurishlari asosan shimoliy va markaziy Hindistondagi mahalliy hind davlatlarini nishonga olgan. Uning asosiy maqsadi Hindistondagi boyliklarni Gʻaznaviylar davlatiga olib kelish, shuningdek, Islomni bu hududlarda tarqatish va siyosiy taʼsirini kuchaytirish edi. Hindistonning ushbu hududlari oʻsha davrda boy va rivojlangan iqtisodiy markazlar hisoblangan, ularda koʻplab zargarlar, hunarmandlar, savdogarlar va ishbilarmonlar yashardi. Yurishlar davomida Mahmud koʻplab muhim shaharlarni egalladi, jumladan, Multan, Panjob, Sind, Lahore va Dehlini oʻz nazoratiga oldi. Uning qoʻshinlari oʻz yoʻlida katta miqdorda boyliklar, oltin, kumush, qimmatbaho toshlar, madaniy va diniy qadriyatlar, shuningdek, mahalliy zodagonlarning mol-mulkini talon-taroj qildi. Ayniqsa, hindu shaharlarining xazinalari va saroy boyliklari Gʻaznaviylar davlatining moliyaviy mustahkamligiga katta hissa qoʻshdi. Mahmudning yurishlari nafaqat iqtisodiy, balki harbiy va siyosiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega boʻldi. U Hindiston shimolida oʻziga sodiq maʼmuriyat oʻrnatib, mahalliy hukmdorlarning kuchini kamaytirdi va yangi siyosiy tartib yaratdi. Bu yurishlar orqali Hindistonning shimoliy hududlari Islom madaniyati taʼsiri ostiga kirib, keyinchalik bu hududlarda mustahkam musulmon davlatlari, jumladan Dehli sultonligi paydo boʻlishiga zamin yaratildi. Shuningdek, Mahmudning Hindistonga qilgan yurishlari Islom dunyosida uning obroʻ-eʼtiborini oshirdi. U oʻzini Islomning himoyachisi sifatida koʻrsatdi va musulmon mamlakatlari orasida hurmatga sazovor boʻldi. Biroq, bu yurishlar hind mahalliy aholisida va tarixchilarida salbiy qarashlar ham paydo qildi, chunki ular koʻpincha talon-taroj va zoʻravonlik bilan bogʻliq edi. Umuman olganda, Mahmud Gʻaznaviyning Hindistonga qilgan yurishlari Gʻaznaviylar davlatining siyosiy va iqtisodiy qudratini oshirishda muhim rol oʻynadi, shuningdek, Oʻrta Osiyo va Hindiston oʻrtasidagi madaniy va siyosiy aloqalarni mustahkamladi. Gʻaznaviylar sulolasi, ayniqsa Sulton Mahmud davrida, nafaqat harbiy va siyosiy sohada, balki madaniy, ilmiy va diniy sohalarda ham katta rivojlanishga erishdi. Mahmud Gʻaznaviy oʻzining kuchli homiyligi

---

³ [Britannica — Ghaznavid dynasty](#)

bilan G‘azna shahrini ilm-fan va madaniyat markaziga aylantirdi. Uning saroyida mashhur olimlar va adiblar, jumladan, fors shoiri Firdavsiy va buyuk olim Al-Beruniy faoliyat yuritdi. Firdavsiy o‘zining "Shahnoma" asari bilan fors tilida boy madaniy meros yaratdi, bu asar keyingi asrlar davomida fors adabiyotining eng muhim namunalari sirasiga kirdi. Al-Beruniy esa tarix, geografiya, astronomiya, matematika kabi sohalarda ko‘plab ilmiy asarlar yaratdi. Uning Hindiston madaniyati va diniy an‘analari haqidagi tadqiqotlari Islom va Sharq ilm-fanida katta ahamiyatga ega bo‘ldi. G‘aznaviylar sulolasi islom dinini himoya qilish va targ‘ib qilishni davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgiladi. Mahmud Hindistonga qilgan yurishlarini ko‘pincha Islomni yoyish maqsadida amalga oshirdi. Bu davrda G‘azna va unga qo‘shni hududlarda ko‘plab masjidlar, madrasalar qurilib, diniy hayot faol rivojlandi. Natijada, G‘aznaviylar sulolasi davrida Sharq Islom madaniyati va ilm-fani yangi bosqichga ko‘tarildi, bu esa keyinchalik yanada kengroq hududlarda, jumladan Hindiston subkontinentida ham Islom madaniyatining tarqalishiga katta turtki berdi. G‘aznaviylar sulolasi dastlab Markaziy Osiyo, Eronning sharqiy qismi, Afg‘oniston va Shimoliy Hindiston hududlarini o‘z ichiga olgan katta davlat edi. Ammo 11-12-asrlarda siyosiy vaziyat va tashqi bosimlar sababli bu hududlar asta-sekin toraydi. Saljuq turklarning 1040-yildagi Dandankan jangida G‘aznaviylar mag‘lub bo‘lishi sulolaning shimoliy va g‘arbiy hududlarini yo‘qotishiga olib keldi. Bu jangdan so‘ng G‘aznaviylarning qudrati sezilarli darajada pasaydi va ular ko‘proq faqat G‘azna va unga yaqin atrofdagi hududlarga cheklanishdi. Keyingi asrlarda G‘uriylar sulolasi kuchayib, G‘aznaviylar hududlarining ko‘plarini egallab oldi.⁴ Natijada, G‘aznaviylar davlatining hududi faqat Afg‘oniston va Hindiston shimoli bilan chegaralanib qolgan kichikroq davlatga aylandi. Bu torayish jarayoni sulolaning siyosiy zaiflashuvi va hududlarni himoya qilishdagi qiyinchiliklar bilan bog‘liq edi. Hududlarning torayishi nafaqat siyosiy qudratning kamayishiga, balki iqtisodiy va madaniy ta’sirning ham pasayishiga sabab bo‘ldi. Shunday qilib, G‘aznaviylar sulolasi o‘zining avvalgi keng hududlarini yo‘qotib, oxirgi davrlarida faqat Hindistonning shimoli va Afg‘oniston bilan chegaralanib qolgan

---

⁴ Frye, R. N. — *The History of Ancient Iran*

kichikroq siyosiy birlik sifatida mavjud bo'ldi. G'aznaviylar sulolasi o'zining qudrat davridan so'ng asta-sekin zaiflashib bordi. Mahmud G'aznaviydan keyingi hukmdorlar davlatni mustahkamlashga harakat qilsalar-da, ichki nizolar, saroydagi raqobat va tashqi bosimlar tufayli siyosiy barqarorlik susayib ketdi. Ayniqsa, Seljuq turklari kuchayib, G'aznaviylar ustidan bosim o'rnata boshladi. 1040-yilda Dandankan jangi bo'lib o'tdi. Bu jangda G'aznaviylar Saljuq qo'shinlariga yutqazdi va shu bilan ko'plab hududlarini yo'qotdi. Bu mag'lubiyat sulolaning siyosiy va harbiy qudratining pasayishiga sabab bo'ldi. 12-asr oxirlariga kelib, G'aznaviylar davlatining hududi qisqarib, faqat Afg'oniston va Hindiston shimoliy hududlariga cheklana bordi. Sulola o'zining asosiy markazi bo'lgan G'azna va Lahorni saqlab qolish uchun kurash olib bordi, ammo bu shaharlarni 1186-yilda G'uriylar sulolasi qo'shinlari egallab oldi. G'uriylar sulolasi o'z navbatida G'aznaviylarning zaiflashgan hududlarini egallab, yangi siyosiy markaz sifatida paydo bo'ldi. Ular ham hududni yanada kengaytirib, keyinchalik Dehli sultonligi va boshqa yirik musulmon davlatlarining paydo bo'lishiga turtki bo'lishdi. Shunday qilib, 1186-yil G'aznaviylar sulolasining tugash va G'uriylar sulolasi davriga o'tishining ramziy sanasi sifatida tarixga kirdi. Bu o'tish Markaziy Osiyo va Shimoliy Hindiston tarixida yangi davrning boshlanishini belgilaydi.

Xulosa

G'aznaviylar sulolasi O'rta asr Sharqining eng kuchli davlatlaridan biri bo'lib, 10-asr oxiridan 12-asr oxirigacha hududiy kengayish, siyosiy mustahkamlik va madaniy yuksalish davrini boshdan kechirdi. Sulola Sebuktigin asos solgan bo'lsa, uning o'g'li Mahmud G'aznaviy davrida eng yuqori cho'qqiga chiqdi. Mahmudning Hindistonga qilgan yurishlari davlatning iqtisodiy va siyosiy qudratini oshirdi, G'azna esa ilm-fan va madaniyat markaziga aylandi. Biroq 12-asrda ichki nizolar, tashqi bosimlar, ayniqsa Seljuq va G'uriylar kuchayishi natijasida sulola zaiflashib, hududlari toraydi. 1186-yilda G'aznaviylar sulolasi tugab, uning o'rnini G'uriylar sulolasi egalladi. G'aznaviylar davri Markaziy Osiyo va Hindiston o'rtasidagi madaniy va siyosiy aloqalarning shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

- 1 **Bosworth, C. E.** — *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994–1040*
- 2 **Kennedy, Hugh** — *The Prophet and the Age of the Caliphates*
- 3 **Encyclopaedia Iranica** — maqolalar to‘plami: "Ghaznavids"
- 4 **Bosworth, C. E.** — *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay*
- 5 **Frye, R. N.** — *The History of Ancient Iran*